

Yauhen Pankou

University of Lodz

yauhen.pankou@filologia.uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0003-0114-296X

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 24 (2023)

DOI: 10.14746/pss.2023.24.12

Data przesłania tekstu do redakcji: 10.04.2023

Data przyjęcia tekstu do druku: 20.05.2023

Лексічныя і граматычныя асаблівасці перакладу глаў 1 і 2 *Евангелля наводле Мацвея* на беларускую мову (праваслаўная і каталіцкая рэдакцыі 2017 г.)^{*}

ABSTRACT: Pankou Yauhen, *Lexical and Grammatical Characteristics of the Belarusian Translation of Chapter 1 and 2 of The Gospel of Matthew (Catholic and Orthodox Editions, 2017)*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 24. Poznań 2023. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 271–292. ISSN 2084-3011.

This article provides a comparative analysis of certain lexical and grammatical peculiarities in the Catholic and Orthodox editions of the Belarusian translation of Chapters 1 and 2 of the Gospel of Matthew in the New Testament. The study is based on biblical textual sources in Belarusian, Polish, Greek and Russian, including explanatory and other dictionaries, as well as works on modern Belarusian literary lexicology. It is emphasized that while adapting the *Gospel of Matthew* into Belarusian, translators exhibit a certain dependence on the influence of foreign languages and the traditions of confessional writing, thus sometimes disregarding encyclopedic variants, or ignoring lexical, semantic and grammatical processes characteristic of the modern Belarusian literary language.

KEYWORDS: New Testament; Belarusian language; translation; lexis; grammar; semantics; Orthodoxy; Catholicism; confessional traditions

* Research for this article has been financed by the Polish National Agency for Academic Exchange (NAWA). Decision number: BPN/SZN/2021/1/OO016/DEC/1.

xx і пачатак ххі стагоддзя ў гісторыі развіцця беларускай мовы становяцца перыядамі складаных, але і надзвычай цікавых працэсаў, канчатковага складвання і развіцця пісьменства, мовазнаўчай і літаратуразнаўчай навукі. Як падкрэслівае адзін з найбольш аўтарытэтных беларускіх даследчыкаў Аляксандр Лукашанец:

⟨...⟩ сучасная беларуская мова – гэта высокаразвітая літаратурная мова з упарадкаванай сістэмай норм, багатым слоўніковым складам, разгалінаванай тэрміналогіяй. Яе нормы замацаваны ў разнастайных лексікаграфічных даведніках, граматыках і іншых фундаментальных працах. Сёння гэта мова, якая можа паспяхова абслугоўваць усе сферы жыцця сучаснага грамадства. Яна па-ранейшаму застаецца рэальным сродкам камунікацыі, часткай нацыянальнай культуры, сімвалам нацыянальнай свядомасці і г. д. (Лукашанец, 2009, 4).

Другая палова хх стагоддзя адрозніваецца функцыянаваннем беларускай мовы пераважна ў культурна-камунікатыўнай прасторы вясковага асяроддзя, сямейнага выкарыстання часткай беларускай інтэлігенцыі, школьнага і ўніверсітэцкага, у асноўным філалагічнага, навучання, літаратурнай творчасці. Аднак, нягледзячы на неспрыяльныя ўмовы, на пачатку ххі стагоддзя беларуская мова дынамічна далучаецца да фарміравання сістэмы светаўспрымання сучаснай моладзі, складвання напрамку экзістэнцыяльных пошукаў творчай і навуковай інтэлігенцыі, грамадства ў цэлым, паступова пераўтвараючыся ў сваеасаблівы культурны маркер прэстыжнасці і элітарнасці¹.

Праца над перакладам біблейскага тэксту на нацыянальную мову заўсёды павінна грунтавацца на папярэднім дакладным вывучэнні, дасканалым веданні культурных і моўных аспектаў паходжання і існавання зыходнага тэксту. Біблія – найбольш старажытная і выключна важная частка філалагічнай традыцыі, арыгінальны і непаўторны твор літаратурна-мастацкай творчасці, увасабленне метафізічнай неабсяжнасці свету і імкнення людскай геніяльнасці

1 Параўнай (Лукашанец, 2009, 5).

да яго зразумення. Пераклады *Старога і Новага Запавету* мелі значны ўплыў на функцыянаванне моўнай прасторы ў рэчышчы хрысціянскай культуры, на працэсы фарміравання і развіцця нацыянальных літаратурных моў, вызначаючы дамінанты не толькі рэлігійнага, але і свецкага жыцця. Пераклад Свяшчэннага Пісання на тую ці іншую мову спрыяў развіццю нацыянальнай культуры, літаратуры, філасофскай думкі, этычных і эстэтычных канцэпцый. У артыкуле *Трансфармацыі перакладаў Бібліі: ад мінулага да сучаснага* Марыя Шаплыка адзначае:

Яшчэ да з'яўлення кнігадрукавання Біблія была перакладзена больш чым на трыццаць моў. Да канца XVI стагоддзя Біблія існуе практычна на ўсіх мовах Еўропы. Місіянерская дзейнасць сярод народаў Азіі, Афрыкі і Амерыкі прыводзіць да з'яўлення ўсё новых і новых перакладаў, нават на мовы малалікіх і аддаленых плямёнаў. На сённяшні дзень Біблія цалкам або часткова перакладзена больш чым на 2000 моў свету (Шаплыка, 2018, 331).

Неабходна ўзгадаць, што ўжо ў 1517 годзе чалавек эпохі Адраджэння, філосаф, навуковец, пісьменнік і лекар Францыск Скарына пачаў перакладаць Біблію на старабеларускую мову. Грунтуючыся на багатых традыцыях хрысціянскай біблейстыкі, ён разглядаў Свяшчэннае Пісанне ў кантэксце філасофска-асветніцкіх патрэб тагачаснага грамадства, у рэчышчы рэнесанснай культуры, узводзячы Біблію на вышэйшы ўзровень агульначалавечых каштоўнасцяў. Актыўны, творчы характар успрымання Свяшчэннага Пісання быў абумоўлены ўплывам розных культур.

Біблія выконвае нацыятворчую функцыю і адлюстроўвае асаблівасці нацыянальнай моўнай карціны свету, стану этнічнай і культурнай самасвядомасці. Як падкрэсліваў амаль сто гадоў таму Ёілфрэд Джэймс Уайзман (Wilfred James Wiseman):

The White Russians were one of the first nations to have the Scriptures printed in their own language. This was in 1517, eight years before the first published edition in English. Who could tell what White Russian might have been today, had not the persecution and oppression of

the Jesuits in the 16th century, succeeded by subsequent oppressions, brought the people into the very low state in which they find themselves today. The proportion of illiteracy is very high, and exact figures are not obtainable. Their forefathers had the Bible four hundred years ago, and only two copies of that remain. With the prohibition and destruction of the Book there came an extinction of light and hope² (Picarda, 1975, 10).

Звяртаючыся да рэтраспектывы даследаванняў біблейскіх перакладаў на беларускую мову, адзначым, што іх вучэнне праводзілася ў рэчышчы розных падыходаў і аспектаў. У прыватнасці грунтоўны аналіз індывідуальнага перакладу ксяндза Уладзіслава Чарняўскага быў зроблены ксяндзом Сяргеем Сурыновічам (2012), які падкрэслівае наступнае:

У арыгінальным тэксе перакладу – аркушах, набраных на друкаванай машыцы, можна прасачыць назвы паасобных тэматычных раздзелаў, якія перакладчык падае згодна з польскай Бібліяй Тысячагоддзя³. Паасобныя кавалкі практычна цалкам захоўваюць паслядоўнасць словаў, стылістыку і канструкцыю польскага тэкста. Згодна з лацінскай традыцыяй перакладчык здзяйсняў транскрыпцыю біб-

2 Беларусы былі адным з першых народаў, які надрукаваў Свяшчэннае Пісанне на сваёй мове. Гэта было ў 1517 годзе, за восем гадоў да першага выдання на англійскай мове. Хто б мог сказаць, якой была бы беларуская мова сёння, калі б не пераслед і прыгнёт езуітаў у XVI стагоддзі, што змяняліся наступнымі прыгнётамі, не прывялі народ да таго цяжкага становішча, у якім ён знаходзіцца сёння. Доля непісьменных вельмі высокая, і дакладных лічбаў атрымаць немагчыма. Іх продкі мелі Біблію чатырыста гадоў таму, а захаваліся толькі два яе асобнікі. З забаронай і знішчэннем Кнігі зніклі святло і надзея. (пераклад аўтара артыкула).

3 Біблія тысячагоддзя – польскі пераклад Бібліі з арыгінальных моў, ініцыяваны тунецкім бенедыктынскім абацтвам з Кракава, выдадзены ў 1965 годзе. Гэта быў першы пераклад усёй Бібліі на польскую мову за апошнія 350 гадоў. Біблія тысячагоддзя мае пяць асноўных версій. Першае выданне крытыкавалі за непаслядоўнасць і памылкі ў перакладзе. У 1971 годзе было зроблена другое выданне, у якім большасць памылак была выпраўлена. У перыяд паміж 1980 і 1999 гадамі была ізноў перавыдадзена ў новых рэдакцыях (Сурыновіч, 2012; Казлоўская-Дода, 2013а).

лейскіх імён уласных, а таксама геаграфічных назваў. Застаецца вялікае пытанне наконт крыніцы перакладу айца Чарняўскага, хоць найбольш верагодна тое, што асноўны корпус Святога Пісання здзейснены на аснове польскай Бібліі Тысячагоддзя (Сурыновіч, 2012, 285).

Асаблівасці мовы так званага “экуменічнага перакладу” *Новага Запавету*, праблемы біблейскай фразеалогіі беларускай і польскай моў разглядаліся Ядвігай Казлоўскай-Додай (2013а, 2013б). Скарынаўская Біблія, асаблівасці старабеларускага лексікону і рэлігійнай тэрміналогіі былі прадметам даследаванняў Ірыны Будзько (2003, 2008, 2013, 2017). У 2009 годзе была абаронена кандыдацкая дысертацыя Вольгі Фурс (2009) *Сучасныя беларускія пераклады Евангелля наводле Мацвея: характар і фактары варыянтнасці выкладаў аднаго зместу ў тэкстах розных тыпаў*. Моўныя асаблівасці перакладаў *Евангелля наводле Мацвея* таксама разглядаліся аўтаркай у матэрыялах навуковых канферэнцый (2017, 2018). Пра неабходнасць грунтоўнага вывучэння перакладаў Бібліі на падставе лексіка-семантычнага аналізу згадвае Аляксандр Дуброўскі (2015).

Аднак комплекснага паслядоўнага супастаўляльнага даследавання кананічных тэкстаў двух афіцыйных поўных перакладаў, выкананых на адной мове з мэтай выяўлення іх разыходжанняў і фармулявання прынцыпаў, якімі кіраваліся перакладчыкі ў працэсе стварэння тэкстаў, раней не існавала. Нявырашанымі заставаліся і пытанні аб падобных і дыферэнцыяльных прынцыпах стварэння біблейскіх перакладаў у розных канфесійных традыцыях.

Таму прадметам нашага даследавання з’ўлеецца параўнальны аналіз каталіцкай⁴ і праваслаўнай⁵ рэдакцый афіцыйных поўных перакладаў (2017 год) на беларускую мову кананічных кніг *Новага*

4 *Новы Запавет*, <https://catholic.by/3/lib/bible>. 2.03.2022. Далей у тэксце цытаванне каталіцкай рэдакцыі перакладу *Новага Запавету* адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

5 Гардун, С. (рэд.) (2017). *Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста / пераклад з грэчаскай на сучасную беларускую мову Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы*. Мінск: Медыял. Далей у тэксце цытаванне праваслаўнай рэдакцыі перакладу *Новага Запавету* адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

Запавету, іх лексічных адметнасцей, ужытых граматычных формаў, катэгорый і канструкцый на ўзроўні семантыкі. Каталіцкая рэдакцыя перакладу *Новага Запавету* належыць Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культур і Дысцыпліны Сакрамэнтаў пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў на Беларусі. Падставай для перакладу паслужылі наступныя крыніцы: *Novum Testamentum Graece* (В. Aland, К. Aland, Karavidopoulos, Martini, Metzger, 1993), *Novum Testamentum Graece* (В. Aland, К. Aland, Karavidopoulos, Martini, Metzger, 2012). Пераклад праваслаўнай царквы з грэчаскай на беларускую мову быў падрыхтаваны Біблейскай камісіяй Беларускай Праваслаўнай Царквы.

У артыкуле ўвага звяртаецца на лексічныя і граматычныя асаблівасці сучасных тэкстаў кананічных Евангелляў *Новага Запавету* ў канфесійных перакладах на беларускую мову. Па меры неабходнасці і ў якасці ілюстрацыі на матэрыялу аўтар звяртаецца да біблейскіх тэкставых крыніц на польскай, рускай, грэчаскай, старагабрэйскай мовах, тлумачальных, перакладных і іншых слоўнікаў. Артыкул працягвае даследаванні фанетычных, лексіка-семантычных, граматычных і сінтаксічных асаблівасцей кананічных кніг *Новага Запавету*. Выбар глаў 1 і 2 *Евангелля паводле Мацвея* абумоўлены біблейскай тэкставай храналогіяй і паслядоўнасцю далейшага комплекснага даследавання.

Так, ужо ў перакладах назваў евангельскіх кніг Біблейскай камісіяй БПЦ выкарыстоўваецца спалучэнне: **Святое Дабравесце** паводле Матфея і адпаведна – паводле Марка, Лукі, Іаана (правасл.). Пераклад Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культур і Дысцыпліны Сакрамэнтаў пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў на Беларусі ўтрымлівае слова **Евангелле** паводле Святога Мацвея, Марка, Лукі і Яна (катал.). Выдадзены ў 2002 годзе *Русско-белорусский словарь*, выпраўленае і дапоўненае выданне слоўніка пад рэдакцыяй Якуба Коласа, Кандрата Крапівы і Пятра Глебкі (1953 год) ў якасці перакладу з рускай мовы лексемы *евангелие* прапануе варыянты *евангелле* і *дабравесце* (РБС). Паказальна, што перакладчыкі праваслаўнай рэдакцыі, апраўдана ў адносінах лексічнага значэння, пазбягаюць выкарыстання калькі з рускай мовы *благавесце* (От Матфея святое благовествование (МФ).

У беларускай мове словы *блага, благі, -ая, -ое* маюць выразна негатыўную канатацыю, напрыклад, ‘дрэнны, непрыемны, які выклікае агіду’ (ТСБМ).

Нераўназначным падаецца пераклад у каталіцкім і праваслаўным варыянтах акрэслення ўзаемаадносінаў Марыі і Іосіфа/Юзафа: “Маці Яго Марыі з Іосіфам перш чым **сышліся** яны” (Мт 1:18) (правасл.); “Маці Ягонаі Марыі з Юзафам перш чым яны **пачалі жыць разам**” (Мц 1:18) (катал.). У *Слоўніку сінонімаў і блізказначных слоў* Міхася Клышкі (1993 год) слова *сысціся* прыводзіцца ў пераносным значэнні да слова *пажаніцца* (ССБС). Каталіцкая версія з’яўляецца калькай з польскай мовы: “Matki Jego, Maryi, z Józefem, wpięrw nim zamieszkałi razem” (ВТ). У сваю чаргу, пераклад на рускую мову, “Матери Его Марии с Иосифом, прежде нежели сочтались они” (МФ), з дапамогай дзеяслова *сочтались* падкрэслівае эмацыянальна-сэнсавую значнасць аналізаванага фрагмента.

Розніца ў перакладах назіраецца і ў наступным выпадку: “выявілася, што Яна мае ва ўлонні ад Духа Святога” (Мт 1:18) (правасл.); “Яна зачала ад Духа Святога” (Мц 1:18) (катал.). У абраных лексічных канструкцыях праяўляецца выразны ўплыў канфесійных традыцый. Так *Біблія Тысячагоддзя* прапануе наступную версію перакладу на польскую мову: “znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego” (ВТ). Праваслаўны пераклад на беларускую мову суадносіцца з рускім: “оказалось, что Она имеет во чреве от Духа Святого” (МФ). Зрэшты, і ўкраінская моўная версія захоўвае падобныя сэнсавыя асаблівасці: “виявилось, що вона має в утробі від Духа Святого” (УБ).

У Евангеллі ад Мацвея мы сустракаем наступны фрагмент перакладу на беларускую мову: “А Іосіф будучы **праведным употай**” (Мт 1:19) (правасл.); “Юзаф жа будучы **справядлівым патаемна**” (Мц 1:19) (катал.). *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* (1977–1984) падае наступныя значэнні прыметнікаў *праведны* і *справядлівы*:

- Праведны. 1. Які не парушае правіл рэлігійнай маралі. 2. Sprawядлівы, правільны (ТСБМ). Sprawядлівы. 1. Які дзейнічае бесстаронна, адпаведна з праўдай, аб’ектыўнымі фактамі. {...} Які грунтуецца на правільных, аб’ектыўных адносінах да каго-н., чаго-н.; аб’ектыўны 2. Такі, у аснову якога пакладзены патрабаванні справядлівасці. {...}

Выкліканы пачуццём справядлівасці; абгрунтаваны, законны. 3. Які адпавядае праўдзе, аб'ектыўным фактам; правільны (ТСБМ).

Нягледзячы на пэўнае супадзенне прыметнікаў *праведны* і *справядлівы* ў сэнсавых адносінах, таксама і ў дадзеным выпадку неабходна канстатаваць імкненне захаваць лексічныя асаблівасці перакладу на падставе канфесійных традыцый. На рускай мове: “Иосиф же, муж Ее, будучи праведен и не желая огласить Ее, хотел тайно отпустить Ее” (МФ). Пераклад на польскую мову: “Maż Jej, Józef, który był człowiekiem sprawiedliwym i nie chciał narazić Jej na zniesławienie, zamierzał oddalić Ją potajemnie Świętego” (ВТ). Прыслоўе *ўпотаі* у *Тлумачальным слоўніку беларускай мовы* мае наступнае значэнне: ‘непрыкметна для іншых, скрытна, тайком, цішком’ (ТСБМ). Прыслоўе *патаемна* ў *Тлумачальным слоўніку беларускай мовы* адсутнічае, разглядаецца прыметнік *патаемны* ў значэнні: ‘Скрыты ад іншых, схаваны’. ‘Тайны, сакрэтны’. ‘Які тоіцца глыбока ў душы, заповітны, дарагі’. ‘Загадкавы, таямнічы’ (ТСБМ). У *Этымалагічным слоўніку беларускай мовы* падкрэсліваецца: ⟨...⟩ *патаёмна* ‘тайна, скрыта’ ⟨...⟩, формы *патаёмна*, як і *патаенна* ‘употаі’, з’яўляюцца кантамінацыямі з польск. *potajemnie* і рус. *затаённо, потаённый* (ЭСБМ).

У праваслаўным перакладзе прысутнічае словазлучэнне *Ангел Гасподні* (Мт 1:20) (правасл.); у каталіцкім – *анёл Пана* (Мц 1:20) (катал.). Форма *ангел*, як і форма *анёл* раўназначна прадстаўлены ў беларускай літаратурнай мове. Прычым *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* падкрэслівае стараславянскае са старажытнагрэчаскай мовы пахожанне слова *ангел* і польскае (старажытначэшскае), праз лацінскую са старажытнагрэчаскай мовы, паходжанне слова *анёл* (ЭСБМ). Прыметнік *Гасподні* апісваецца ў *Тлумачальным слоўніку беларускай мовы*: “Гасподні, які мае адносіны да Госпада” (ТСБМ). Лексема *Пан* у слоўніках беларускай мовы выступае пераважна ў гістарычным кантэксце ўладання зямельнай маёмасцю, гістарычнай і сучаснай ветлівай формай звароту. У *Слоўніку беларускіх народных параўнанняў* разам з імем *Езус* ужываецца назоўнік *Пан*: “барада не раўнуючы як у Пана Езуса на абразе. ⟨...⟩ Пра акуратную, падстрыжаную бараду мужчыны” (СБНП). Вышэйакрэсленае дае падставы сцвярджаць, што ў дадзеным кантэксце ўжыванне лексемы *Пан* залежыць ад

канфесійна-моўнай традыцыі, відавочны ўплыў польскай мовы⁶. У *Бібліі Тысячагоддзя – anioł Pański* (ВТ).

Фрагменты перакладаў “і народзіць Сына, і дасі Яму імя: Іісус; бо Ён збавіць **людзей** Сваіх ад грахоў іх” (Мт 1:21) (правасл.) і “Яна ж народзіць Сына, а ты дасі Яму імя Езус, бо Ён збавіць **народ** свой ад грахоў ягоных” (Мц 1:21) (катал.) адрозніваюцца выкарыстаннем лексем *людзей* і *народ*. Тлумачальны слоўнік *беларускай літаратурнай мовы* (2016) утрымлівае наступныя слоўнікавыя артыкулы:

Людзі, 1. множны лік да чалавек; ужываецца таксама для абазначэння асоб, якія належаць да пэўнага асяроддзя, групы. <...> 2. У ваенным асяроддзі: жывая сіла, салдаты. <...> 3. Кадры, працаўнікі. <...> 4. Слугі, наймічкі, парабкі <...> 5. Іншыя, пабочныя асобы (для абазначэння няпэўна дзеючай асобы) <...>. Народ, 1. Усё насельніцтва пэўнай дзяржавы, жыхары краіны. <...> 2. Працоўная маса насельніцтва той ці іншай краіны. <...> 3. Розныя формы гістарычных супольнасцей (племя, народнасць, нацыя). <...> 4. <...> Людзі. <...> (ТСВМ).

У сінадальным перакладзе на рускую мову: “родит же Сына, и наречешь Ему имя Иисус, ибо Он спасет **людей** Своих от грехов их” (МФ). На польскай мове: “Porodzi Syna, któremu nadasz imię Jezus, On bowiem zbawi swój **lud** od jego grzechów” (ВТ). Верагодна, у значэнні *народ Божы*, як акрэсленне супольнасці вернікаў, каталіцкі пераклад больш стылістычна матываваны. У лексічных адносінах, адпаведнасці старажытнагрэчаскаму арыгіналу: “τέξεται δὲ υἷόν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαόν (народ, люд, насельніцтва) αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν” (ΝΤΓ), пераклады падаюцца раўназначнымі.

Пераклады на беларускую мову: “Вось, Дзева **ва ўлонні зачне** і народзіць Сына <...>” (Мт 1:23) (правасл.); “Вось Дзева **зачне** і народзіць Сына <...>” (Мц 1:23) (катал.) супадаюць з перакладамі на рускую: “се, Дева **во чреве примет** и родит Сына” (МФ) і, адпаведна,

6 Глядзі таксама Мт/Мц 4:7.

на польскую мову: “Oto Dziewica **pocznie** i porodzi Syna” (вТ). Удакладняючы характар спалучэння *ва ўлонні зачне ў* праваслаўным перакладзе суадносіцца з лексічнымі асаблівасцямі старажытнагрэчаскага тэкста: Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν (ва) γαστρὶ (улонні) ἔξει (будзе мець) καὶ τέξεται υἱόν (NTG).

Спалучэнні: “Устаўшы ад сну <...>” (Мт 1:24) (правасл.); “Абудзіўшыся ад сну <...>” (Мц 1:24) (катал.), маюць пэўныя несупадзенні ў сваім стылістычным афармленні. У перакладзе на рускую мову цытаваны фрагмент прадстаўлены наступным чынам: “Встав от сна” (мФ); у перакладзе на польскую мову: “Zbudziwszy się ze snu” (вТ). Відавочна, што перакладчыкі беларускіх рэдакцый кіраваліся канфесійнымі традыцыямі.

Наступныя радкі *Евангелля паводле Мацвея*: “і не **знаў** Яе, пакуль нарадзіла Сына Свайго першароднага, і ён даў Яму імя: Іісус.” (Мт 1:25) (правасл.); “і не **спазнаваў** Яе, пакуль Яна не нарадзіла Сына, якому ён даў імя Езус.” (Мц 1:25) (катал.) адрозніваюцца, у першую чаргу, формамі перакладу дзеяслова *ἐγίνωσκεν/γινώσκω* (NTG). (знаць / пазнаваць і інш., таксама у кантэксце інтымных адносінаў) (дГРС). Сінадальны пераклад на рускую мову: “и не знал Ее, как наконец Она родила Сына Своего первенца, и он нарек Ему имя Иисус” (мФ). Пераклад у *Бібліі Тысячагоддзя*: “lecz nie zbliżał się do Niej, aż porodziła Syna, któremu nadał imię Jezus” (вТ). Імкненне перакладчыкаў праваслаўнага варыянта пазбегнуць таўталогіі, вызначыла не зусім апраўданую канструкцыю сказа, звязаную, перш за ўсё, з адсутнасцю ўдакладняючага асабовага займенніка *Яна* і часціцы *не*.

У тэкстах перакладаў сустракаюцца наступныя спалучэнні слоў: “цара Ірада, Цар Іудзейскі” (Мт 2:1, 2:2) (правасл.); “караля Ірада, Кароль юдэйскі” (Мц 2:1, 2:2) (катал.). Лексему *цар* *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* акрэслівае як:

1. *Тытул манарха ў некаторых краінах, а таксама асоба, якая мае такі тытул.*
2. *Першы, лепшы ў якіх-небудзь адносінах сярод сабе падобных <...> (ТСБЛМ).*

У сваю чаргу лексема *кароль* тлумачыцца як:

1. Адзін з тытулаў манарха, а таксама асоба, якая носіць гэты тытул. <...> 3. Пра таго, хто вылучаецца сярод іншых у якой-небудзь галіне дзейнасці, хто дасягнуў дасканаласці <...> (ТСБЛМ).

Натуральна, спалучэнні *Цар Іудзейскі* і *Кароль юдэйскі* адносяцца да акрэслення Хрыста. У рускім перакладзе: *царя Ирода, Царь Иудейский* (МФ); у польскім: *króla Heroda, król żydowski* (ВТ). На жаль, беларускія перакладчыкі не адважыліся і ў гэтым выпадку выйшлі за рамкі як ўсходняга, так і заходняга культурнага кода.

У вершы 2.4 *Евангелля паводле Мацвея*: “І, сабраўшы ўсіх **першасвяшчэннікаў і кніжнікаў народных**, пытаўся ў іх: дзе мае нарадзіцца Хрыстос?” (Мт 2:4) (правасл.); “Ён сабраў усіх **першасвятароў і кніжнікаў народу** і пытаўся ў іх, дзе мае нарадзіцца Хрыстус” (Мц 2:4) (катал.) назіраюцца пэўныя адрозненні ў перакладзе асобных лексем і структуры сказаў. Сінадальны пераклад на рускую мову выглядае наступным чынам: “И, собрав всех первосвященников и книжников народных, спрашивал у них: где должно родиться Христу?” (МФ). Пераклад на польскую мову ў *Бібліі Тысячагоддзя*: “Zebrał więc wszystkich arcykapłanów i uczonych ludu i wypytywał ich, gdzie ma się narodzić Mesjasz” (ВТ). *Чалавек: Тэматычны слоўнік* (2006) утрымлівае як слова *святар*, так і *свяшчэннік* для азначэння асобы, якая вядзе царкоўныя богаслужэнні, служыцеля культу (ЧТС). У *Слоўніку беларускай мовы* (1987) і *Тлумачальным слоўніку беларускай мовы* сустракаецца толькі слова *першасвяшчэннік* у значэнні: “1. Вярхоўны жрэц у некаторых старажытных народаў. 2. Духоўная асоба вышэйшага сану” (СБМ), (ТСБМ). Аднак, неабходна падкрэсліць, што лексемы *свяшчэннік/першасвяшчэннік* з’явіліся ў беларускай мове пад уплывам рускай і маюць характар запазычанняў. Параўноўваючы фрагмент старажытнагрэчаскага арыгінальнага тэксту *ἡρακλιανῶν τοῦ λαοῦ* (народу, люду і інш.) (NTG) з праваслаўным варыянтам перакладу на беларускую мову, мы бачым, што назоўнік (*λαοῦ*) замяняецца прыметнікам (*народных*).

Радкі *Новага завету*:

І ты, Віфлееме, зямля Іудава,
нічым не меншы сярод **ваяводстваў** Іудавых;

бо з цябе выйдзе Правадыр,
Які **ўпасвіць** народ мой Ізраіля (Мт 2:6) (правасл.);

І ты, Бэтлеем, зямля Юды,
нічым не меншы сярод **гарадоў** Юды,
бо з цябе выйдзе Правадыр,
які **будзе пасвіць** народ Мой, Ізраэля (Мц 2:6) (катал.)

змяшчаюць словы з не зусім аднолькавым лексічным значэннем і граматычнымі формамі. Слова *ваяводства* ў *Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы* мае наступнае апісанне: “⟨...⟩ 1. Пасада ваяводы. 2. Адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў Старажытнай Русі і ў Вялікім Княстве Літоўскім, якой кіраваў ваявода. 3. Адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў сучаснай Польшчы” (ТСБЛМ). Лексема *горад* у сваю чаргу: “⟨...⟩ 1. Буйны населены пункт, адміністрацыйны, прамысловы, гандлёвы і культурны цэнтр. ⟨...⟩ 2. Населенае месца, абгароджанае і ўмацаванае сцяной ⟨...⟩” (ТСБЛМ).

Пераклады на польскую і рускую мову наступныя:

A ty, Betlejem, ziemia Judy,
nie jesteś zgoła najlichsze spośród głównych **miast** Judy,
albowiem z ciebie wyjdzie władca,
który **będzie pasterzem** ludu mego, Izraela (вТ).

і

и ты, Вифлеем, земля Иудина, ничем не меньше **воеводств** Иудиных,
ибо из тебя произойдет Вождь, Который **упасет** народ Мой, Изра-
иля (МФ).

Неабходна таксама звярнуцца да першакрыніцы, старажытна-грэчаскага тэкста: *Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγοούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν μου τὸν Ἰσραὴλ* (NTG). Метанімічная трансфармацыя назоўніка *ἡγεμόσιν* ад *ἡγεμών* (уладар, правіцель і інш.) у горад/гарады, ваяводства/

ваяводствы ў пэўнай ступені тлумачыць лексічную варыятыўнасць перакладаў гэтага слова на беларускую мову.

Слова *ўпасвіць* у *Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы* акрэсліваецца як: *Змагчы пасвіць*. У пераносным, размоўным значэнні – *упільнаваць, дагледзець* (ТСБЛМ). Лексема *пасвіць* у *Этымалагічным слоўніку беларускай мовы*: “{...} Праз формы паствіць ‘пасвіць’, ‘сцерагчы’, ‘цешыць вока’ {...} узыходзяць да прасл. *pas-tva* > паства {...}” (ЭСБМ). Старажытнагрэчаскі дзеяслоў *ποτταίνει / ποτταίνω* мае значэнні: ‘*пасвіць*’, ‘*даглядаць*’, ‘*берагчы*’. Такім чынам, ужыванне лексем *ўпасвіць* і *(будзе) пасвіць* матывавана іх пераносным сэнсам. Больш удалай падаецца форма, якая выкарыстана ў праваслаўным перакладзе.

У фрагменце: “І, увайшоўшы ў дом, яны ўбачылі Дзіця з Марыяю, Маці Яго, і, паўшы, пакланіліся Яму; і, адкрыўшы скарбніцы свае, **прынеслі** Яму дары: золата, **ладан** і **смірну**.” (Мт 2:11) (правасл.); “Калі ўвайшлі ў дом, убачылі Дзіця з Марыяй, Маці Яго. Упаўшы, пакланіліся Яму і, адчыніўшы скарбніцы свае, **ахвяравалі** Яму дары: золата, **кадзіла** і **міра**.” (Мц 2:11) (катал.) сустракаюцца словы з розным узроўнем варыятыўнасці лексічнага значэння. Сінадальны пераклад на рускую мову гэтых радкоў выглядае наступным чынам: “и, войдя в дом, увидели Младенца с Мариною, Матерью Его, и, пав, поклонились Ему; и, открыв сокровища свои, **принесли** Ему дары: золото, **ладан** и **смирну**” (МФ). Пераклад на польскую мову ў Бібліі Тысячагоддзя: “Weszli do domu i zobaczyli Dziecię z Matką Jego, Maryją; upadli na twarz i oddali Mu pokłon. I otworzywszy swe skarby, **ofiarowali** Mu dary: złoto, **kadzidło** i **mirrę**”. *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* змяшчае наступнае значэнне дзеяслова *прынесці*: “{...} 1. Несучы, *даставіць*. {...} 2. перан., *З’явіцца прычынай, даць у выніку* {...} 3. {...} *Зрабіць, ажыццявіць што-небудзь, што ўказана назоўнікам. Прынесці ў ахвяру што-небудзь (ахвяраваць)* {...}” (ТСБЛМ). Дзеяслоў *ахвяраваць* у той жа крыніцы: “1. Прынесці (прыносіць) у дар, бязвыплатна зрабіць (рабіць) уклады куды-н. {...}; Ахвярапрынашэнне: {...} 1. Абрад прынясення ахвяры бажавству. 2. Тое, што прыносіцца ў ахвяру” (ТСБЛМ). Такім чынам, праваслаўны варыянт перакладу больш дасканалы ў стылістычных адносінах. Ён утрымлівае ўстойлівае спалучэнне *прынеслі дары*. У каталіцкай

рэдакцыі прысутнічае празмернае ўдакладненне дзеяслова *ахвяравалі* з дапамогай назоўніка *дары*. Аднак у гэтым варыянце перакладу падкрэсліваецца менавіта сакральнае значэнне апісваемых дзеянняў.

Слова *кадзіла* ў беларускай мове ўжываецца пераважна для акрэслення аднаго з прадметаў набажэнства (“Металічная пасудзіна на ланцужках, у якой у час набажэнства курыцца ладан або іншыя пахучыя рэчывы”) (ТСБЛМ). У каталіцкім перакладзе лексема *кадзіла* выкарыстана ў значэнні: “Ладан, араматычная смала, якая выкарыстоўваецца для абкурвання ў час богаслужэння” (ТСБЛМ). Варыятыўнасць лексемы *смірна* (*міра*) тлумачыцца як канфесійнай, так і лінгвістычнай перадумоўленасцю перакладаў.

У вершы 2.12 “Евангелля паводле Мацвея: І **папярэджаныя** ў сне, каб не вярталіся да Ірада...” (Мт 2:12) (правасл.); “**Атрымаўшы** ў сне **наказ** не вяртацца да Ірада...” (Мц 2:12) (катал.) выкарыстаны розныя лексічныя канструкцыі. Дзеепрыметнік *папярэджаныя* ўтвораны ад дзеяслова *папярэдзіць* і ў *Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы* мае два суадносныя значэнні: “1. Загадзя апавясціць, паведаміць. 2. Загадзя прынятымі мерамі перашкодзіць ажыццяўленню чаго-н.” (ТСБЛМ). Назоўнік *наказ* – *павучанне, настаўленне* (ТСБЛМ). На рускую мову гэтыя радкі перакладзены наступным чынам: “И, получив во сне откровение не возвращаться к Ироду” (МФ). На польскай мове: “A otrzymawszy we śnie nakaz, żeby nie wracali do Heroda” (ВТ). У польскай мове слова *nakaz* мае значэнні: „1. ustne lub pisemne wyrażenie czyjejs woli, któremu należy się podporządkować (...), 2. bodziec wewnętrzny, norma działania, zachowania się” (МСЈР). Адрозненні ў перакладах тлумачацца, перш за ўсё, лексічнай варыятыўнасцю старажытнагрэчаскага дзеяслова $\chi\rho\mu\alpha\tau\acute{\iota}\zeta\omega$ ($\chi\rho\mu\alpha\tau\iota\sigma\theta\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon\varsigma$) (ΝΤΓ), які можа абазначаць і *загадаць*, і *папярэджаць*. Перакладчыкамі, таксама, была падкрэслена розніца ў рэалізацыі канфесіянальных мадэляў адносінаў чалавек – Бог.

Радкі “Тады Ірад, убачыўшы, што ён ашуканы мудрацамі, разгневаўся вельмі і паслаў пазабіваць усіх **дзяцей** у Віфлееме і ва ўсіх межах яго, ад двух гадоў і ніжэй, паводле часу, які дакладна выведаў у мудрацоў” (Мт 2:16) (правасл.); “Тады Ірад, убачыўшы, што мудрацы ашукалі яго, вельмі разгневаўся і паслаў пазабіваць

усіх **хлопцаў** у Бэтлееме ды ва ўсіх ваколіцах яго, ад двух гадоў і менш, паводле часу, які выведаў ад мудрацоў” (Мц 2:16) (катал.) маюць шэраг несупадзенняў у лексічных і ў граматычных адносінах. У першую чаргу ўвагу прыцягвае несупадзенне лексем *дзяцей* і *хлопцаў*. Так, асноўнае значэнне слова *дзіця* гэта: *малы хлопчык або дзяўчынка* (ТСБЛМ). Назоўнік *хлопец* акрэсліваецца як *малады чалавек, юнак* (ТСБЛМ). “Тогда Ирод, увидев себя осмеянным волхвами, весьма разгневался и послал избить всех младенцев в Вифлееме и во всех пределах его, от двух лет и ниже, по времени, которое выведет от волхвов” (МФ) – у перакладзе на рускую мову і “Wtedy Herod widząc, że go Mędrcy zawiedli, wpadł w straszny gniew. Posłał [oprawców] do Betlejem i całej okolicy i kazał pozabijać wszystkich chłopców w wieku do lat dwóch, stosownie do czasu, o którym się dowiedział od Mędrców” (ВТ) – на польскай мове. Імкненне перакладчыкаў каталіцкай рэдакцыі, зыходзячы з меркавання, што Ірад знішчыў менавіта дзяцей мужчынскага полу, як мага больш дакладна перадаць біблейскія рэаліі, прыводзяць да выкарыстання лексічнай калькі з польскай мовы. Нягледзячы на ўдакладненне ў тэксце *ад двух гадоў і менш*, замест лексемы *хлопчыкаў*, ужываецца лексема *хлопцаў*. Акрамя таго, назоўнік *παῖδας* (NTG), мнагазначны і абазначае як *дзеці, немаўляты*, так і *хлопчыкі (хлопцы), дзяўчынкі (дзяўчаты)*. Уплыў рускай і польскай мовы назіраецца і ў выкарыстанні адпаведна слоў у месным склоне *межах і ваколіцах* для перакладу старажытнагрэчаскага назоўніка *ὄριοις* (NTG), а таксама ўжыванне дзеепрыметніка залежнага стану *ашуканы* ў праваслаўнай рэдакцыі. У каталіцкім варыянце адсутнічае прыметнік *дакладна*, які ў праваслаўным варыянце выконвае функцыю ўдакладнення ў адносінах да дзеяслова *выведаў*.

У фрагменце:

Голас у Раце чутны,
плач і лямант вялікі.
Рахэль аплаквае дзяцей сваіх
і не хоча суцешыцца, бо іх няма” (Мц 2:18) (катал.),

каталіцкай рэдакцыі *Евангелля паводле Мацвея*, у параўнанні з праваслаўнай версіяй: “голос у Раце чутны, галашэнне, і плач, і лямант

вялікі; Рахіль плача па дзецях сваіх і не хоча суцешыцца; бо іх няма” (Мт 2:18) (правасл.), не выкарыстаны назоўнік *галашэнне*. Сінадальны пераклад на рускую мову прапануе варыянт: “глас в Раме слышен, плач и рыдание и вопль великий; Рахиль плачет о детях своих и не хочет утешиться, ибо их нет” (МФ). У *Бібліі Тысячагоддзя* на польскай мове цытаваны фрагмент выглядае наступным чынам:

Krzyk usłyszano w Rama,
 płacz i jęk wielki.
 Rachel opłakuje swe dzieci
 i nie chce utulić się w żalu,
 bo ich już nie ma (вТ).

Старажытнагрэчаскі тэкст “Φωνή ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς· Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠέλε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσὶν” (NTG) утрымлівае назоўнікі *κλαυθμὸς* (плач, галашэнне) і *ὀδυρμὸς* (плач, лямант). Такім чынам, зыходзячы з канфесіянальнай традыцыі, перакладчыкі праваслаўнай рэдакцыі імкнуліся ўзмацніць эмацыянальны кантэкст падзей і перажыванняў, а таксама падкрэсліць іх рытуальную, пахавальную прыналежнасць.

Лексічнае і граматычнае шматгалоссе заўважальна ў радках: *і кажa*: “устань, вазьмі Дзіця і Маці Яго і ідзі ў зямлю Ізраілеву, бо памерлі тыя, што шукалі душы Дзіцяці” (Мт 2:20) (правасл.); “і сказаў: «Устань, вазьмі Дзіця і Маці Яго ды ідзі ў зямлю Ізраэля, бо памерлі тыя, хто хацеў забіць Дзіця»” (Мц 2:20) (катал.). На рускай мове: “и говорит: «встань, возьми Младенца и Матерь Его и иди в землю Израилеву, ибо умерли искавшие души Младенца»” (МФ); на польскай: “*i rzekł: «Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i idź do ziemi Izraela, bo już umarli ci, którzy czyhali na życie Dziecięcia»*” (вТ). У старажытнагрэчаскай крыніцы: “λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου” (NTG) сустракаецца спалучэнне *ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου* (тые, хто шукае душы Дзіцяці). Аўтары каталіцкай рэдакцыі пры падрыхтоўцы перакладу абмежаваліся прамым, літаральным значэннем біблейскай метафары. Розніца назіра-

ецца таксама і ў рэалізацыі граматычнай катэгорыі часу дзеяслова казаць.

Верш 2:22 праваслаўнага варыянту перакладу *Евангелля паводле Мацвея*: “Але пачуўшы, што Архелай царствуе ў Іудзеі замест Ірада, бацькі свайго, ён пабаяўся туды ісці; і, атрымаўшы ў сне наказ, адышоў у межы Галілейскія” (Мт 2:22) (правасл.) у каталіцкім перакладзе мае некаторыя лексічна-сэнсавыя адрозненні: “Пачуўшы, што ў Юдэі валадарыць Архелай замест яго бацькі Ірада, пабаяўся вяртацца туды. Атрымаўшы ў сне наказ, пайшоў у Галілейскую зямлю.” (Мц 2:22) (катал.). У першую чаргу гэта датычыць ужывання дзеясловаў *царствуе* і *валадарыць*. *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* ўтрымлівае наступныя азначэнні ў адносінах да першай лексемы: “1. Быць царом (царыцай); кіраваць царствам (у 1 знач.). 2. перан. Пераважаць; першыстваваць над усімі ў якіх-н. адносінах. 3. перан. Напаўняць сабой; дамінаваць” (ТСБЛМ). Слова *валадарыць* у дадзеным слоўніку адсутнічае, як і ў *Тлумачальным слоўніку беларускай мовы* (ТСБЛМ). Варта падкрэсліць, што лексема *валадарыць* дастаткова рэдка сустракаецца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове⁷. Больш уласцівай з’яўляецца форма *ўладарыць* (СБМ). Пераклад на рускую мову: “Услышав же, что Архелай царствует в Иудее вместо Ирода, отца своего, убоялся туда идти; но, получив во сне откровение, пошёл в пределы Галилейские” (МФ). На польскай мове гэты фрагмент выглядае наступным чынам: “Lecz gdy posłyszał, że w Judei panuje Archelaos w miejsce ojca swego, Heroda, bał się tam iść. Otrzymawszy zaś we śnie nakaz, udał się w strony Galilei” (ВТ). Відавочна, што аўтары праваслаўнай рэдакцыі падпарадкаваліся пэўнай лінгвакультурнай традыцыі⁸. Розныя адценні значэння маюць і пераклады фрагмента “ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας” (NTG), што можна патлумачыць лінгвістычнай і экзэгетычнай шматграннасцю грэчаскага арыгінала, з якім працавалі перакладчыкі.

7 Напрыклад у назве зборніка паэзіі Алеся Разанава *У горадзе валадарыць Рагвалод*.

8 Глядзі таксама Мт./Мц. 3:2 *Царства Нябеснае/Валадарства Нябеснае*; Мт./Мц. 4:7 *царствы свету/валадарствы свету*; Мт./Мц. 4:21 *Дабравесце Царства/Евангелле Валадарства*; Мт./Мц. 5:1 Мт./Мц. 6:10 *Царства Тваё/Валадарства Тваё*.

Сучасныя поўныя афіцыйныя пераклады *Новага Запавету* на беларускую мову ўяўляюць сабой невычарпальную крыніцу філалагічных даследаванняў. Аналіз мовы новазапаветных тэкстаў сведчыць, як аб прамым уплыве старажытнагрэчаскіх першаўзораў на беларускі тэкст перакладу, ступень якога вызначаецца мэтамі перакладчыкаў, так і аб уплыве апасродкаваным, у залежнасці ад моўнага і канфесійнага дыскурсаў. Праваслаўны і каталіцкі варыянты перакладаў утрымліваюць шэраг лексічных і граматычных адметнасцей і заканамернасцей, семантычных канструкцый эквівалентных дадзенаму тыпу тэкстаў. Перакладчыкі як каталіцкай, так і праваслаўнай рэдакцый выказваюць пэўную залежнасць ад іншамоўных уплываў і канфесійных традыцый, не заўсёды выкарыстоўваючы слоўнікавыя варыянты лексем, не ўлічваючы ў поўным аб'ёме лексічныя працэсы, характэрныя для сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Змяненне з цягам часу ўспрымання прадметаў і з'яў непасрэдна ўплывае на семантыку слоў і сэнсавыя адносіны паміж лексемамі, якія ўваходзяць у пэўныя лексіка-семантычныя групы, словазлучэнні могуць набываць дадатковае значэнне, што абумоўлівае выбар таго ці іншага перакладу.

Такім чынам, як у праваслаўнай, так і ў каталіцкай рэдакцыях перакладу *Евангелля наводле Мацвея* мы назіраем розную ступень іншамоўных уплываў і запазычванняў, захоўванне канфесіянальных традыцый, але і, пераважна, імкненне да падпарадкавання нормам сучаснай беларускай мовы.

Літаратура

- Picarda, G. (1975). *The Heavenly Fire: A Study of the Origins of the New Testament and Psalms* (1931), "Божым шляхам", № 1–2 (143–144), с. 9–24.
- Будзько, І.У. (2003). *Рэлігійны слоўнік старабеларускай мовы*. Баранавічы: Баранавіцкая ўзбуйнёная друкарня, 255 с.
- Будзько, І.У. (2008). *Старабеларуская лексікаграфія ў кантэксце перакладаў Святога Письма на старабеларускую мову*. У: *Дыялекталогія і гісторыя беларускай мовы: матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі*. Мінск, 15–16 красавіка 2008 г. Рэд. Л.П. Кунцэвіч, Н.В. Паляшчук. Мінск: Права і эканоміка, с. 240–244.

- Будзько, І.У. (2013). *Лексічны малюнак ранніх перакладных тэкстаў рэлігійнага зместу: на перакрываванні культурных традыцый*. У: *Беларуска-польскае суастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія: Acta Albaruthenica, Rossica, Polonica: зборнік навуковых артыкулаў: на матэрыялах навуковай канферэнцыі*. Склад. Г.М. Мезенка, С.У. Нікалаенка. Віцебск: Выдавецтва ВДУ, с. 8–11.
- Будзько, І.У. (2017). *Адлюстраванне лексікі і тэкставых ілюстрацый з перакладаў Францыска Скарыны ў „Гістарычным слоўніку беларускай мовы”* (Вып. 1–37, Мінск, 1982–2017). В: *Слово и словарь: сборник научных материалов*. Ред. И.Л. Копылов и др. Минск: Издательство “Четыре Четверти”, с. 120–123.
- Дуброўскі, А.У. (2015). *Сучасныя пераклады Бібліі: семантыка-стылістычны аналіз, Журналістыка-2015: стан, праблемы і перспектывы: матэрыялы 17-й Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, 12–13 лістапада 2015 г.* Мінск. Рэдкал.: С.В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. Вып. 17. Мінск: БДУ, с. 268–270. DOI: <https://doi.org/10.1080/14622459.2015.1119443>
- Казлоўская-Дода, Я. (2013а). *Асаблівасці мовы так званых «экуменічных перакладаў» Новага Запавету (2003 г.). Лінгвістычныя нататкі*. У: *Другі Міжнародны кангрэс даследчыкаў Беларусі. Працоўныя матэрыялы, т. 2*. Kaunas: Vytautas Magnus University press, с. 342–346.
- Казлоўская-Дода, Я. (2013б). *Біблійная фразеалогія беларускай і польскай моў: агульнае і рознае*, “Studia Białorutenistyczne”, № 7, с. 245–258.
- Лукашанец, А. (2009). *Беларуская мова ў пачатку XXI ст.*, „Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта”, № 1, с. 4–10.
- Сурыновіч, С. (2012). *Біблія, што зачыніла стагоддзе: „Arche. Пачатак”, № 4 (115), с. 284–299.*
- Фурс, В.У. (2009). *Сучасныя беларускія пераклады Евангелля паводле Мацея: характар і фактары варыянтнасці выкладаў аднаго зместу ў тэкстах розных тыпаў: дысертацыя на суісканне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук спецыяльнасць 10.02.01 Беларуская мова / Фурс Вольга Уладзіміраўна*. Мінск, 143 л.
- Фурс, В.У. (2017). *Моўнае аблічча новых беларускіх перакладаў Евангелля паводле Мацея*. У: *Франціск Скорина і яго время. 500-летие белорусского и восточнославянского книгопечатания: материалы Международной научной конференции, Минск, 30 ноября – 2 декабря 2017 г.* Цост. Е.И. Богдан. Минск: Право и экономика, с. 195–199.
- Фурс, В.У. (2018). *Лексічны склад сучасных беларускіх біблійных перакладаў: крыніцы фарміравання*. У: *Беларуская мова, літаратура, культура і свет: праблемы рэпрэзентацыі: зборнік навуковых артыкулаў па выніках Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 3–4 лістапада 2016 г.)*. Рэд. П.В. Васючэнка (адказны рэдактар) і інш. Мінск: мдлу, с. 231–237.
- Шаптылка, М.Э. (2018). *Трансфармацыя перакладаў Бібліі: ад мінулага да сучаснага, „Дарагое мне – і маё – беларускае”: навуковы зборнік да 100-годдзя з дня нараджэння прафесара Ф.М. Янкоўскага*. Рэдкал. Г.М. Валочка [і інш.]; навук. рэд. Д.В. Дзятко. Rīga: ВВКІ, с. 330–333.

- [Budz'ko, Ĭ.U. (2003). Rëligijny sloŭnik starabelaruskaj movy. Baranavičy: Baranavičkaâ ŭzbujnënaâ drukarnâ, 255 s.
- Budz'ko, Ĭ.U. (2008). Starabelaruskâ leksikagrafiâ ŭ kantëksce perakladaŭ Svätoga Pis'ma na starabelaruskuŭ movu. U: Dyâlektalogiâ i gistoryâ belaruskaj movy: matëryâly Mižnarodnaj navukovaj kanferëncyi. Minsk, 15–16 krasavika 2008 g. Pëd. L.P. Kuncëvič, N.V. Palâščuk. Minsk: Prava i êkonomika, s. 240–244.
- Budz'ko, Ĭ.U. (2013). Leksičny malŭnak rannih perakladnyh tÛkstaŭ rëligijnaga zместu: na perakryžavannì kul'turnyh tradycyj. U: Belaruska-ruska-pol'skae supastaŭlâl'nae movaznaŭstva, litaraturaznaŭstva, kul'turalogiâ: Acta Albaruthenica, Rossica, Polonica: zbornik navukovyh artykulaŭ: pa matëryâlah navukovaj kanferëncyi. Cklad. G.M. Mezenka, S.U. Nikalaenka. Vicebsk: Vydavectva vDU, s. 8–11.
- Budz'ko, Ĭ.U. (2017). Adlŭstravanne leksiki i tÛkstavyh ilŭstracyj z perakladaŭ Francyska Skaryny ŭ „Gistaryčnym sloŭniku belaruskaj movy” (Vyp. 1–37, Minsk, 1982–2017). V: Slovo i slovar': sbornik naučnyh materialov. Red. I.L. Kopylov i dr. Minsk: Izdatel'stvo “Četyre Četverti”, s. 120–123.
- Dubroŭski, A.U. (2015). Sučasnyâ peraklady Biblii: semantyka-stylistyčny analiz, Žurnalistyka-2015: stan, problemy i perspektyvy: matëryâly 17-j Mižnar. navuk.-prakt. kanf., 12–13 list. 2015 g. Minsk. Rëdkał.: S.V. Dubovik (adk. rëd.) [i inš.]. Vyp. 17. Minsk: BDU, s. 268–270. DOI: <https://doi.org/10.1080/14622459.2015.1119443>
- Kazloŭskaâ-Doda, Â. (2013a). Asablivasci movy tak zvanaga «êkumeničnaga perakladu» Novaga Zapavetu (2003 g.). Lingvistyčnyâ natatki. U: Drugi Mižnarodny kangrès dasledčykaŭ Belarusi. Pracouňnyâ matëryâly, t. 2. Kaunas: Vytautas Magnus University press, s. 342–346.
- Kazloŭskaâ-Doda, Â. (2013b). Biblijnaâ frazealogiâ belaruskaj i pol'skaj moŭ: agul'nae i roznae, “Studia Białorutenistyczne”, № 7, c. 245–258.
- Lukašanec, A. (2009). Belaruskâ mova ŭ pačatku XXI st., „Vesnik Belaruskaga dzâržaŭnaga ŭniversitëta”, № 1, c. 4–10.
- Surynovič, Sârgej, (2012). Bibliâ, što začynila stagoddze: „Arche. Pačatak”, № 4 (115), c. 284–299.
- Furs, V.U. (2009). Sučasnyâ belaruskìâ peraklady Evangellâ pavodle Macveâ: haraktar i faktary varyântnasci vykladaŭ adnago zместu ŭ tÛksthah roznyh typaŭ: dysertacyâ na suiskanne vučonaj stupeni kandydata filalogičnyh navuk: specyâl'nasc' 10.02.01 Belaruskâ mova / Furs Vol'ga Uladzimirauâna. Minsk, 143 l.
- Furs, V.U. (2017). Moŭnae abličča novyh belaruskih perakladaŭ Evangellâ pavodle Macveâ. U: Francisk Skorina i ego vremâ. 500-letie belorusskogo i vostočnoslavânskogo knigopečataniâ: materialy Meždunarodnoj naučnoj konferencii, Minsk, 30 noâbrâ – 2 dekabrá 2017 g. Cost. E.I. Bogdan. Minsk: Pravo i êkonomika, s. 195–199.
- Furs, V.U. (2018). Leksičny sklad sučasnyh belaruskih biblijnyh perakladaŭ: krynicy farmiravannâ. U: Belaruskâ mova, litaratura, kul'tura

і svet: problemy rèreprèzentacyi: zbornik navukovyh artykulaŭ pa vynikah Mižnarodnaj navukovaj kanferèncyi (Minsk, 3–4 listapada 2016 g.). Rèd. P.V. Vasûčènka (adkazny rèdaktar) i inš. Minsk: MDLU, s. 231–237.

Šaplyka, M.È. (2018). Transformacyâ perakladaŭ Biblii: ad minulaga da sučasnaga, „Daragoe mne – i maë – belaruskae”: navukovy zbornik da 100-goddzâ z dnâ naradzènnâ profesara F.M. Ânkoŭskaga. Rèdkal. G.M. Valočka [i inš.]; navuk. rèd. D.V. Dzâtko. Rīga: BVK1, s. 330–333.]

Крыніцы

- BT – Dynarski, K., Przybył, M. (рэд.) (2020). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*. Poznań: Wydawnictwo Pallotinum.
- MSJP – Sobol, E. (рэд.) (2000). *Mały Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- NTG – Aland, B., Aland, K., Karavidopoulos, J., Martini, C.M., Metzger B.M. (рэд.) (2012). *Nestle–Aland Novum Testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- УВ – *Біблія* / сучасний переклад о. Рафаїла Турконяка. (2021). Українське Біблійне Товариство. Київ: Видавництво ЛЕВИТ.
- ДГРС – Дворецкий, И.Х. (сост.), Соболевский С.И. (ред.) (1958). *Древнегреческо-русский словарь*, т. 2. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей.
- МФ – *От Матфея святое благовествование*, <https://only.bible/bible/rst78/mat/>. 2.03.2022.
- Гардун, С. (рэд.) (2017). *Новы Завет Госпада нашага Ісуса Хрыста* / пераклад з грэчаскай на сучасную беларускую мову Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы. Мінск: Медыял.
Новы Завет, <https://catholic.by/3/lib/bible>. 2.03.2022.
- РБС – Колас, Я., Крапива, К., Глебка, П. (рэд.) (2002). *Русско-белорусский словарь* В 3 т.: 8-е выд. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя.
- СБМ – Лукашанец, А.А., Русак В.П. (рэд.) (2012). *Слоўнік беларускай мовы*. Мінск: Беларуская навука.
- СБНП – Макіенка, В.М. (рэд.) (2011). *Слоўнік беларускіх народных параўнаньняў* / Нац.акад.наук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Т.В. Валодзіна, Л.М. Салавей. Мінск: Беларуская навука.
- ССБС – Клышка, М. (рэд.) (1993). *Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў*, 2-е выд., выпр. і дапоўн. Менск: Вышэйшая школа.
- ТСБМ – Атраховіч, К. (рэд.) (1977–1984). *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, т. 1–5. Мінск: Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.
- ТСБЛМ – Капылоў, І.Л. (рэд.) (2016). *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі.
- ЧТС – Кунцэвіч, Л.П., Крывіцкі, А.А., (рэд.) (2006). *Чалавек. Тэматычны слоўнік*. Мінск: Беларуская навука.
- ЭСБМ – Мартынаў, В.У. (рэд.) (1993). *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 8. Мінск: Навука і тэхніка.

- [UB – Bibliâ / sučasnij pereklad o. Rafaïla Turkonâka. (2021). Ukraïns'ke Biblijne Tovaristvo. Kiïv: Vidavnictvo LEBIT.
- DGRS – Dvoreckij; I.H. (sost.), Sobolevskij S.I. (red.) (1958). Drevnegrečesko-russkij slovar', t. 2. Moskva: Gos. izd-vo inostr. i nac. slovarej.
- MF – Ot Matfeâ svâtoe blagovestvovanie, <https://only.bible/bible/rst78/mat/>. 2.03.2022.
- Gardun, S. (rêd.) (2017). Novy Zapavet Gospada našaga Îisusa Hrysta / peraklad z grêčaskaj na sučasnuû belaruskuû movu Biblejskaj kamisii Belaruskaj Pravaslaunaj Carkvy. Minsk: Medyâl.
- Novy Zapavet, <https://catholic.by/3/lib/bible>. 2.03.2022.
- RBS – Kolas, Â., Krapiva, K., Glebka, P. (rêd.) (2002). Russko-beloruskij slovar' V 3 t.: 8-e vyd. Minsk: Belarускаâ Ęncyklapedyâ.
- SBM – Lukašanec, A.A., Rusak V.P. (rêd.) (2012). Sloŭnik belaruskaj movy. Minsk: Belarускаâ navuka.
- SBNP – Makienka, V.M. (rêd.) (2011). Sloŭnik belaruskich narodnyh paraŭnannâŭ / Nac.akad.navuk Belarusi, Ęn-t movy i lit. imâ Â. Kolasa i Â. Kupaly; układ. T.V. Valodzina, L.M. Salavej. Minsk: Belarускаâ navuka.
- SSBS – Klyška, M. (rêd.) (1993). Sloŭnik sinonimaŭ i blizkaznačnyh sloŭ, 2-e vyd., vypr. i dapoŭn. Minsk: Vyšejšaâ škola.
- TSBM – Atrahovič, K. (rêd.) (1977–1984). Tlumačal'ny sloŭnik belaruskaj movy, t. 1–5. Minsk: Galoŭnaâ rêdakcyâ Belaruskaj Saveckaj Ęncyklapedyî.
- TSBLM – Kapyloŭ, Î.L. (rêd.) (2016). Tlumačal'ny sloŭnik belaruskaj litaraturnaj movy. Minsk: Belarускаâ Ęncyklapedyâ imâ Petrusâ Broŭki.
- ČTs – Kuncëvič, L.P., Kryvicki, A.A., (rêd.) (2006). Čalavek. Tëmatyčny sloŭnik. Minsk: Belarускаâ navuka.
- ÈSBM – Martynaŭ, V.U. (rêd.) (1993). Ètymalagičny sloŭnik belaruskaj movy, t. 8. Minsk: Navuka i tëhnika.]

- **YAUHEN PANKOU**—scientific and research interests include world literature and features of Biblical text translations. He is the author of over 50 scientific and methodological articles, including monographs and textbooks for Polish schools in Belarus.